

Pozoruhodné jevy v přírodních rezervacích a na lokalitách ohrožených druhů

Natural reserves are destroyed by state offices of nature protection

36. Zanikne přírodní památka Havránka v Praze-Troji?

Přírodní památka Havránka je součástí přírodního parku Drahaň-Troja, který se nachází při severním okraji Prahy. Tvoří ji dvě části – jižněji ležící Pusté vinice a severněji ležící prameniště Haltýř. Nejcennější částí je jižně exponovaný svah Pusté vinice obrácený do údolí Vltavy s poměrně rozsáhlým vřesovištěm a alespoň v minulosti dobře zachovanými stepními společenstvy. Důležitý je i geologický a pedologický podklad – území je tvořeno břidlicemi a buližníky, místy překryté váťými písky a zejména v horních části svahu také spraší.

Území bylo již v minulosti častým cílem našich botaniků, zesílený průzkum Prahy v 70. letech 20. století vytypoval první území k potencionální ochraně, mezi která patřila i dnešní přírodní památka Havránka (vyhlášena v roce 1982). V souvislosti s mapováním území Natura 2000 bylo toto území navrženo k vyhlášení za evropsky významnou lokalitu (výskyt naturových biotopů, kterými jsou suchá vřesoviště nížin a pahorkatin).

Přes nesporný význam přírodní památky Havránka došlo v roce 2006 k zahrnutí části přírodní památky ornici, s jejímiž následky se chráněné území vyrovnává dodnes. Následující příspěvek představuje zhodnocení tohoto zásahu v rozpětí 2 let a vyvozuje z něj závěry.

Zásady péče o území (obecný úvod)

Pro každý stepní biotop je limitujícím činitelem v péči nezapojený travní porost (v minulosti spoluvytvářený pastevním hospodařením) – řada druhů je konkurenčně velmi slabých a v zapojeném porostu rychle mizí (tím spíše mezi konkurenčně silnými trávami jako je ovsík vyvýšený nebo třtina křovištní, tyto druhy se snadno a rychle šíří zejména do míst bohatých na živiny). Dalším limitujícím činitelem je rozrůstání křovin, které nejprve zastíňují travní porost a následně mohou vytvářet neprostupnou bariéru, ve které opět řada stepních druhů nemá šanci dále existovat. Tyto zásahy byly v minulosti prováděny v rámci běžného hospodaření (údržba sadů, pastva, sečení luk, atd.), dnes je nezbytné těmto zásahům pomoci.

Přírodní památka Havránka v roce 2000

V roce 2000 byla provedena razantní probírka keřů v celé ploše chráněného území. Výsledky tohoto zásahu na sebe nenechaly dlouho čekat – už v roce 2001 zde byl nalezen silně ohrožený a chráněný křivavec český (*Gagea bohemica*), uváděný naposledy „na skalkách Haltýře a Havránka“ v roce 1945. Po následující dva roky byla ještě prováděna redukce výmladků keřů.

Přírodní památka Havránka v roce 2006

Chráněné území prožívá jeden z nejhorších roků své existence – území neustále zarůstá keři a stepní biotopy se omezují jen na cestičky mezi zapojenými keři, které ovšem nikdo

nemá zájem vyřezávat. Místo předpokládaného a finančně zanedbatelného zásahu vyřezání keřů přistupuje správce území – Botanická zahrada hl. m. v Praze-Troji – ke zbytečnému a likvidačnímu (zato finančně náročnému) zásahu, který pod rouškou „sanace erozních rýh“ znamená zavezení části chráněného území ornici, a to i v nejcennějších horních částech svahu s výskytem křivatce českého (*Gagea bohemica*). Projekt je zpracován firmou, která se zásahy v chráněných územích nemá žádné zkušenosti (a týká se v podstatě zavezení výkopu bez ohledu na rostlinnou či živočišnou složku). Realizace jde ještě nad rámec nesmyslného projektu a znamená zavezení ještě větší části chráněného území.

Z druhů, které byly zaznamenány na navežené ornici v srpnu roku 2006, uvádím následující: *Chenopodium album* agg., *Setaria viridis*, *Amaranthus retroflexus*, *Anagallis arvensis*, *Portulaca oleracea*, *Capsella bursa-pastoris*, *Mercurialis annua*, *Taraxacum* sect. *Ruderalia*, *Erodium cicutarium*, *Solanum nigrum*, *Galinsoga parviflora*, *Malva neglecta*, *Linaria vulgaris*, *Reseda lutea*, *Tripleurospermum inodorum*, *Microrrhinum minus*, *Senecio vulgaris*, *Lamium album*, *Lamium purpureum*, *Viola arvensis*, *Verbena officinalis*, *Plantago lanceolata*, *Persicaria lapathifolia*, *Conyza canadensis*, *Oxalis fontana*, *Medicago lupulina*, *Lactuca serriola* a *Polygonum aviculare* agg..

Z uvedeného výčtu je zřejmé, že jsou zastoupeny jak běžné polní plevely, tak i druhy rumišť nebo úhorů. Řada z nich je vázána na dusíkem bohaté půdy (např. *Senecio vulgaris* nebo *Lamium album*), některé mají americký původ (*Conyza canadensis* a zdomácnělý *Oxalis fontana*). Jako zcela nové byly nalezeny v přírodní památce tyto ruderalní druhy: *Malva neglecta*, *Tripleurospermum inodorum*, *Microrrhinum minus*, *Verbena officinalis*, *Persicaria lapathifolia*, *Conyza canadensis*.

Přírodní památka Havránka v roce 2008 (dva roky po provedeném zásahu)

I po dvou letech je stále stav chráněného území velmi tristní, keře naposledy vyřezávané v roce 2002 ještě stále nikdo nepořezal, velká část plochy je porostlá trnkou (*Prunus spinosa*) s minimem stepních ploch. V místě „sanované plochy“ v horní části svahu je zřejmá totální degradace travního porostu, na které nic neroste. Pod hranou svahu stále ještě na navážce (ale i níže) roste na živiny náročný ovsík vyvýšený (*Arrhenatherum elatius*) – je zřejmé, že jeho výskyt v místech mimo naveženou ornici byl podpořen splachy živin ze „sanované plochy“.

V další části svahu v místě navážky je patrná nízká nebo vůbec žádná infiltrace okolo rostoucích druhů stepních společenstev. Nápadná je převaha plevelů a druhů ruderalizovaných ploch, z nichž byly zaznamenány *Trifolium repens*, *Potentilla reptans*, *Capsella bursa-pastoris*, *Erodium cicutarium*, *Tussilago farfara*, *Setaria viridis*, *Senecio vulgaris*, *Taraxacum* sect. *Ruderalia*, *Plantago lanceolata*, *Stellaria media*. Přes tento neutěšený výčet je mnohem závažnější výskyt dalších druhů, jako je výskyt expanzivní třtiny křovištní (*Calamagrostis epigejos*), která pro existenci stepních druhů představuje přímé riziko a dále výskyt invazního pajasanu žláznatého (*Ailanthus altissima*), nežádoucího invazního druhu, který se úspěšně množí a dobře zmlazuje – jeho výskyt v přírodní památce Havránka doposud nebyl zaznamenán (podobně jako *Calamagrostis epigejos* roste nyní také v centrální části chráněného území a pro jeho další vývoj představuje značné riziko).

Není nutné zdůrazňovat, že zde žádnou vřesovištní rostlinu neuvídíte, přestože se na blízkém infopanelu můžete dozvědět, že „Substrát specializovaná firma kolečky rozvezla po celé ploše erozní rýhy a osela směsí vřesovištních rostlin.“ Ostatně není mi známo, které všechny „vřesovištní rostliny“ měl autor záměru na mysli, ale každopádně v tomto případě mělo smysl vysévat jenom jeden druh, a to vřes obecný (*Calluna vulgaris*).

Uvedený zásah navozuje řadu otázek:

Proč byl proveden finančně nákladný a hlavně zbytečný zásah v chráněném území?

Proč již více než 6 let nikdo nevyřezal keře, které bezpodmínečně ohrožují smysl ochrany chráněného území?

Proč k realizaci zásahu nebyl udělen souhlas z bližších ochranných podmínek – provádění terénních úprav?

Proč projekt vypracovávala odborně nezpůsobilá firma, která nezohlednila výskyt rostlin či živočichů?

Celkové zhodnocení zásahu:

O tom, zda provedený zásah území prospěl či nikoliv, není třeba diskutovat. Zvýšený obsah živin v půdě jednoznačně změnil druhové složení „sanované“ plochy, a to ve směru k ruderálním druhům a otevřel cestu druhům invazním (*Ailanthus altissima*) a expanzivním (*Arrhenatherum elatius*, *Calamagrostis epigejos*). Toto negativní ovlivnění se ovšem netýká jen „sanované plochy“, ale také jejího okolí. Zásahem navíc došlo k poškození populací ohrožených a chráněných zástupců naší flóry, mj. i populace silně ohroženého a zákonem chráněného křivatce českého (*Gagea bohemica*). Už nyní je zřejmé, že eroze svahu bude probíhat (a probíhá) i nadále, ostatně jako každý biologický proces. Erozní rýhy se nacházejí i v jiných chráněných územích, kde ale naštěstí nikoho nenapadá tyto rýhy zavážet.

Existuje řada průzkumů chráněných území, jejich trend je vždy jednoznačný: zvýšení počtu druhů. Toto zdánlivě optimistické zvýšení počtu druhů má ovšem dvě strany: přibývá druhů ruderalních, často na živiny náročných (nezřídka v důsledku eutrofizace krajiny, ale i vysoké návštěvnosti), přitom ubývá druhů původních. Hlavním nebezpečím v chráněných území (a pro Prahu to platí dvojnásobně) je ruderalizace území potvrzená v řadě studií. Přesto provedený zásah botanickou zahradou v přírodní památce Havránka tyto všeobecně známé poznatky zcela ignoroval.

Zajímavým překvapením je i absence potřebných souhlasů z bližších ochranných podmínek, které mají být podle zákona o ochraně přírody a krajiny řešeny ve správním řízení, ať již se jedná o terénní úpravy (navážení zeminy) nebo stavební činnost (umístování panelů a lavic).

Mají se botanické zahrady starat o chráněná území?

Předmětem náplně botanických zahrad (daná i zákonem) je zejména správa sbírek a také určitý díl osvětové činnosti (otevírací doba určená pro veřejnost, akce zahrady, apod.), ale nikoliv péče o chráněná území. Správa chráněných území botanickou zahradou je věcí zcela ojedinelou. Zajištění provozu zahrady sebou nese jiné nároky než na péči o chráněná území. Prioritou zahrady vždy bude a zůstane péče o sbírky a osvětová činnost, nikoliv ochrana přírody a kosení chráněných území. Provedený zásah v přírodní památce Havránka je toho nejlepším důkazem a navozuje otázku potřebnosti botanické zahrady jako těžkopádného a nechápajícího prostředníka mezi potřebami chráněných území a orgánem ochrany přírody. Vzhledem k dlouhodobé neudržitelnosti takového stavu by bylo nejideálnější řešením, aby byla chráněná území spravována stejnou institucí jako v případě dalších chráněných území v Praze, kde lze předpokládat zkušenosti s obdobnou činností.

Daniel Hrčka